

מאירס - ג'זינט - מכון ברקדייל
MYERS - JDC - BROOKDALE INSTITUTE
مايرس - جوينت - معهد بروكديل

מרכז אנגלברג לילדים ולנוער

מסמך רקע לתכנית "מאימוץ ילדים לקהילת האימוץ"

יואה שורק ♦ פידא ניג'ם-אכתילאת

המחקר הוזמן ומומן על-ידי עמותת אשלים והשירות למען הילד
במשרד הרווחה והשירותים החברתיים וכן באמצעות תרומה מיוחדת
מאת אנני סנדלר מוירג'יניה, ארצות-הברית.

דוח מחקר

דמ-595-12

מסמך רקע לתכנית "מאימוץ ילדים לקהילת האימוץ"

חלק א: אפשרויות להרחבת האימוץ

חלק ב: שירותים תומכי אימוץ

פידא ניג'ם-אכתילאת

יואה שורק

המחקר הוזמן ומומן על-ידי עמותת אשלים והשירות למען הילד במשרד הרווחה והשירותים החברתיים וכן באמצעות תרומה מיוחדת מאת אנני סנדלר מוירג'יניה, ארצות-הברית.

ינואר 2012

ירושלים

טבת תשע"ב

עריכת לשון: בלהה אלון
תרגום לאנגלית (הקדמה והודעת פרסום): אוולין איבל
הפקה והבאה לדפוס: לסלי קליינמן

מאירס-ג'וינט-מכון ברוקדייל

מרכז אנגלברג לילדים ולנוער

ת"ד 3886

ירושלים 91037

טלפון: 02-6557400

פקס: 02-5612391

כתובת באינטרנט: www.jdc.org.il/brookdale

דואר אלקטרוני: brook@jdc.org.il

פרסומים נוספים של המכון בנושאים קשורים

בן-רבי, ד.; חסין, ט. 2006. פנימיות קהילתיות ופנימיות יום: דרכי עבודתן ומצב הילדים וההורים סיכום שלוש שנות מחקר. דמ-477-06.

דולב, ט.; סבו-לאל, ר.; שמיד, ה.; בר ניר, ד. 2008. מדיניות "עם הפנים לקהילה" - מחקר הערכה. דמ--08-516.

דולב, ט.; סבו-לאל, ר.; בן-רבי, ד. 2008. פקידי הסעד לחוק הנוער בישראל: תפקידים, דרכי עבודה ואתגרים. דמ-512-08.

סבו-לאל, ר.; חסין, ט. 2011. מצבי סיכון בקרב ילדים ובני נוער: איתור ומיפוי במסגרת התכנית הלאומית לילדים ולנוער בסיכון. דמ-589-11.

ריבקין, ד. (בהשתתפות: שמעיה-ידגר, ס.; שמש, מ.; סבו-לאל, ר.; שורק, י.). 2009. הערכת מרכזי ילדים-הורים. דמ-533-09.

ריבקין, ד.; באומגולד, ש. 2001. מעקב אחר ילדים גדולים הנמסרים לאימוץ. דמ-375-01.

להזמנת הפרסומים ניתן לפנות למאיירס-ג'וינט-מכון ברוקדייל, ת"ד 3886, ירושלים 91037

טל': 02-6557400, פקס: 02-5612391, דואר אלקטרוני: brook@jdc.org.il; ניתן למצוא את הפרסומים גם

באתר המכון: www.jdc.org.il/brookdale

תמצית

הקדמה

ממצאי מחקרים שונים עולה כי מצבם של ילדים שלא יכולים לגדול עם הוריהם, אשר זכו לאימוץ, טוב יותר מבחינה רגשית, חברתית ולימודית, מאשר מצבם של ילדים אשר עברו לאורך התבגרותם בין השמות שונות כגון אומנה ופנימיות (ראה, למשל, Biehal et al., 2009). לפיכך, רבים סבורים כי אחד המענים הטובים יותר בעבור ילדים אלו הוא אימוץ.

בישראל, מרבית הילדים שאינם יכולים לגדול במשפחתם המולידה מופנים על-ידי שירותי הרווחה לפנימיות או לאומנה, ורק ילדים מעטים מופנים לאימוץ. זאת, למרות שבישראל, במקרים מסוימים ניתן להכריז על ילדים שאינם יכולים לגדול במשפחתם המקורית "ברי אימוץ" גם ללא הסכמת הוריהם המולידים לכך. ביטוי לכך מופיע בסעיף 13 בחוק אימוץ ילדים משנת התשמ"א-1981.¹ שיעור הילדים הנמסרים לאימוץ קטן בהרבה מאשר במדינות מערביות אחרות כמו אנגליה וארצות-הברית.

בימים אלה פועל השירות למען הילד, המופקד על האימוץ במשרד הרווחה, ביחד עם אשלים, להרחבת מענה האימוץ בעבור ילדים בסיכון שאינם יכולים לגדול במשפחתם, וכדי לשפר את מערך השירותים תומכי האימוץ בישראל. פעילות זו נעשית במסגרת התכנית המשותפת "מאימוץ ילדים לקהילת האימוץ".

מאירס-ג'וינט-מכון ברוקדייל התבקש לבצע מחקר מלווה לתכנית זו. דוח זה מציג את השלב הראשון במחקר, המתבסס על סקירת הספרות בנוגע לאימוץ ילדים בסיכון, אפשרויות להרחבת האימוץ והשירותים התומכים באימוץ ועל ראיונות עם קובעי מדיניות בכירים במשרד הרווחה, אם אנשי מקצוע בארגונים לא ממשלתיים הפועלים בתחום של שירותי אומנה ועם שופטי ביתהמשפט לענייני משפחה.

הסקירה מציגה מחקרים שמראים כיצד המדיניות והנהלים הקיימים עלולים לגרום להליך ממושך מאוד עד להשמה של ילד בבית קבוע (חזרה להוריו המולידים או אימוץ). בסקירה מופיעים ממצאים בנוגע לאפשרויות לקיצור ההליך המשפטי ולשיפור האימוץ:

- ◆ **אימוץ עם קשר** בו מתקיים קשר מוגבל בין הילד המאומץ לבין בני משפחתו המולידה – בניגוד לסודיות הנהוגה באימוץ הסגור.
- ◆ **אימוץ על-ידי משפחות אומנות**, שבו הילדים הושמו אצל משפחה אומנת כצעד ראשון בתכנון ארוך טווח של מסירתו של הילד לאימוץ, למרות שייתכן שהילד יחזור למשפחתו המולידה.
- ◆ **התכנון המקביל** שבמסגרתו נעשית עבודה במקביל לשיקום ההורים המולידים ולמסירת הילד לאימוץ, כך שבתום שנה יהיה פתרון קבוע בעבור הילד.

---

¹ סעיף 13 לחוק האימוץ, התשמ"א, 1981: "באין הסכמת הורה, רשאי בית משפט, לפי בקשת היועץ המשפטי לממשלה או נציגו, להכריז על ילד כבר-אימוץ, אם נוכח כי נתקיים אחד מאלה: (1) אין אפשרות סבירה לזהות את ההורה, למוצאו או לברר דעתו; (2) ההורה הוא אבי הילד אך לא היה נשוי לאימו ולא הכיר בילד כילדו, או אם הכיר בו - הילד אינו גר עמו והוא סירב ללא סיבה סבירה לקבלו לבית מגוריו; (3) ההורה מת או הוכרז פסול דין או שאפוטרופסותו על הילד נשללה ממנו; (4) ההורה הפקיר את הילד או נמנע, ללא סיבה סבירה, מלקיים במשך שישה חדשים רצופים קשר אישי איתו; (5) ההורה נמנע, ללא סיבה סבירה, מלקיים במשך שישה חדשים רצופים את חובותיו כלפי הילד, כולם או עיקרם; (6) הילד היה מוחזק מחוץ לבית הורה במשך שישה חדשים שתחילתם בטרם מלאו לו שש שנים וההורה סירב, ללא הצדקה, לקבלו לביתו; (7) ההורה אינו מסוגל לדאוג לילדו כראוי בשל התנהגותו או מצבו, ואין סיכוי שהתנהגותו או מצבו ישתנו בעתיד הנראה לעין על אף עזרה כלכלית וטיפולית סבירה כמקובל ברשויות הסעד לשיקומו; (8) הסירוב לתת את ההסכמה בא ממניע בלתי מוסרי או למטרה בלתי חוקית."

החלק השני של סקירת הספרות מתייחס לשירותים תומכי אימוץ שמספקים תמיכה וסיוע למשפחות וילדים המאומצים לאורך שנות האימוץ. הסקירה בוחנת סוגים שונים של מדיניות המופעלים בארץ ובמדינות אחרות, הרציונל של סוגי המדיניות, ונקודות החוזק והתורפה של השירותים המספקים תמיכה באימוץ.

חלק א: אפשרויות להרחבת האימוץ ולשיפורו: אימוץ פתוח, אימוץ ילדים על-ידי משפחות אומנות ושיטת התכנון המקביל

הגורמים שעלולים להשפיע על היקף האימוץ המצומצם יחסית בישראל כוללים את התהליך הממושך עד להשמתו של הילד בבית קבוע; המעבר של הילד בין השמות זמניות רבות, כגון אומנה ופנימיות; וגילו המבוגר יחסית של הילד בעת הכרזתו "בר-אימוץ". בנוסף, היקף האימוץ המצומצם עלול לנבוע גם מכך שלא קיימים קריטריונים ברורים להוצאת ילד לאימוץ. במקרה של ילדים השוהים זמן רב אצל משפחות אומנה, הדבר תלוי לעתים ברצון המשפחה אומנת לאמץ; אם היא אינה מעוניינת בכך הילד עשוי להישאר אצלה באומנה עד להתבגרותו. כמו-כן, לעמדה האישית של העובדים הסוציאליים של הילד ישנה השפעה על אפשרות האימוץ: אם העו"סים מאמינים באופן כללי באימוץ ילדים גדולים, ייתכן שהילד ימסר לאימוץ ואם אינם מאמינים באפשרות זו, ייתכן שלא יאומץ.

מן הספרות המקצועית עולה כי ישנן אפשרויות שונות להרחבת מענה האימוץ ולשיפורו:

1. אימוץ פתוח. שיטת האימוץ הנהוגה כיום בישראל הינה אימוץ סגור, שבו הקשר בין הילד המאומץ והמשפחה המאמצת לבין בני המשפחה המולידה מנותק, וזהות הצדדים חסויה אלה מפני אלה. רק במקרים בודדים ישנו אימוץ פתוח, אשר באופן כללי כולל העברת מכתבים ותמונות באופן חד-צדדי מההורים המאמצים אל בני המשפחה המולידה; ו/או מפגשים של בני המשפחה המולידה עם הילד שמלווים בהשגחה מטעם השירות למען הילד במקום ניטרלי כפעמיים בשנה. שימוש באימוץ פתוח עשוי להרחיב את היקף האימוץ גם למקרים בהם העובדים הסוציאליים לא היו ממליצים על השמה באימוץ משום שלסברתם אין זה הוגן לנתק לצמיתות את המשפחה המולידה מן הילד. כמו-כן, ההורים המולידים עשויים לתמוך יותר באימוץ אם הם לא ינותקו מהילד לחלוטין ולכן גם תהליך ההשמה באימוץ עשוי להיות מהיר ויעיל יותר. עם זאת, חוקרים מתריעים על כך שאנשי מקצוע צריכים להיזהר מהשמת ילד באימוץ פתוח למרות שאינו לטובתו, כדרך לשכנוע ההורים המולידים לוותר על זכויות ההורות שלהם מרצון.

2. אימוץ ילדים על-ידי משפחות אומנות. לאחרונה, השירות לילד ולנוער המופקד על שירותי האומנה והשירות למען הילד החלו לעבוד ביחד, כדי להרחיב את האפשרות של אימוץ על-ידי משפחות אומנות. עד לאחרונה האימוץ על-ידי משפחות אומנות בארץ היה מועט, בין היתר, בגלל הקריטריונים השונים לקבלת משפחות לאומנה ולאימוץ, שלא אפשרו לחלק מהמשפחות האומנות לאמץ. בכל מקרה, האפשרות של אימוץ על-ידי הורים אומנים עשויה לצמצם, ואף למנוע מעבר, בין השמות רבות עד לאימוץ, וכן להרחיב את האימוץ גם למקרים בהם לולא אפשרות זו, הילד היה נשאר עם משפחתו האומנת עד לבגרותו משום שלא היה זה מטובתו להפרידו ממנה. כמו-כן, ממצאי המחקרים עולה כי אם ישנה עדות להצלחת הקשר בין הילד למשפחה האומנת בתקופה בה שהה באומנה אזי ישנה גם הסתברות נמוכה יותר לפירוק האימוץ. עם זאת, הילד עלול "לשלם מחיר" אם אומץ על-ידי הורים אומנים שבתנאים רגילים לא היו עוברים את האבחונים של השירות למען הילד לאימוץ מבחינה זו שהם יתקשו להתמודד עם סוגיות מורכבות שעולות כתוצאה מאימוץ ילדים בסיכון.

קיימת נטייה רבה יותר להגיע להתפשרויות בהשמת ילדים באומנה, משום הזמניות של ההשמה ומשיקולים אחרים כגון קרבה למשפחה המולידה; בעוד שבאימוץ ישנו ניסיון להקפיד על השמת ילדים בקרב משפחות שמסוגלות להתמודד עם המורכבות באימוץ ילד בסיכון.

3. שיטת התכנון המקביל. שיטה זו יושמה בהרחבה בארצות-הברית בעקבות חוק ASFA=Adoption and Safe Families Act (1997) הפועל להבטיח השמה מהירה של ילדים בבית קבוע. השיטה יושמה בהרחבה לצורך עמידה בדרישות לוחות הזמנים של החוק. בשיטה זו פועלים בפרק זמן מוגבל של שנה להשמת הילד בבית קבוע, ובמקביל פועלים גם לשיקום ההורים המולידים לצורך החזרת הילד אליהם. זאת, בניגוד לשיטה הרווחת בעולם, לפיה פועלים שלב אחר שלב, תחילה לשיקום ההורים המולידים, ורק לאחר שהגיעו למסקנה שהילד לא יוכל לחזור לחיות עמם, מתחילים בתהליך ההכנה לאימוץ.

בשיטת התכנון המקביל הילד עובר למשפחה אומנת עם אופק לאימוץ, ובמהלך שהותו אצלה ההורים עוזרים לו להסתגל לסביבה החדשה, שותפים לשיקום ההורים המולידים ובמקביל מתארגנים לאימוצו. לאחר תקופה מוגבלת, הילד חוזר להוריו המולידים או מאומץ על-ידי משפחתו האומנת. שיטה זו עשויה להשפיע על קיצור התהליך הממושך עד להשמה בבית קבוע, ולפיכך גם לגרום לכך שהילד יעבר לבית קבוע בגיל צעיר יותר. כמו-כן, בשיטת התכנון המקביל נמנע המעבר בין השמות זמניות רבות אשר אינן לטובתו של הילד.

כיווני פעולה

לצורך שימוש נרחב יותר באפשרויות השונות שנסקרו ישנו צורך בתנאים בסיסיים:

- ◆ אימוץ פתוח מצריך הקצאת כוח אדם מקצועי נוסף ושירותי תמיכה לצורך ליווי מערכת היחסים בין הילד המאומץ, המשפחה המאמצת ובני המשפחה המולידה.
- ◆ לצורך מיסוד האפשרות של אימוץ על-ידי משפחות אומנות צריך להסדיר את האפשרויות של אימוץ סגור ופתוח על-ידי משפחות אומנה בתע"ס (תקנון העבודה הסוציאלית). יש צורך להגדיר קריטריונים משותפים לקבלת משפחות אומנות ומאמצות, לבנות מאגר של משפחות אומנה שמעוניינות לאמץ בהמשך, ולדאוג להשמת ילדים שישנו סיכוי גבוה לאימוצם בהמשך בקרב משפחות אלה. בנוסף, ישנו צורך בהכשרת המשפחות האומנות למעבר תפקידים בין אומנה לאימוץ. ניתן לבחון את האפשרות להסדרת תשלום למשפחות שרוצות לאמץ את הילד שנמצא אצלן באומנה, אבל נמנעות לעשות זאת בגלל הפסקת התשלום.
- ◆ לצורך יישום שיטת התכנון המקביל נחוץ שיתוף פעולה בין אנשי המקצוע שיאפשר את העבודה בכיוונים השונים במקביל. כמו-כן, בתי המשפט צריכים להיות מחויבים לה כדי ליישמה במסגרת הזמן המוגבל, ונחוצים שירותים אינטנסיביים לשיקום המשפחה ולמעקב אחר השגת היעדים על פי לוח זמנים. באופן כללי, חשוב שעמדותיהם של אנשי המקצוע יאפשרו את יישום השיטה.

חלק ב: שירותים תומכי אימוץ

המונח שירותים תומכי אימוץ מתייחס לשירותים הניתנים למשפחות המאמצות, לילדים המאומצים ולעתים גם לבני המשפחה המולידה, הן לפני המסירה לאימוץ והן לאורך זמן, לאחר האימוץ.

שירותים תומכי אימוץ שניתנים לפני האימוץ נועדו לעידוד ולהכנת בני המשפחה המאמצת והילדים המאומצים לקראת האימוץ. הכנה נעשית במיוחד לקראת אימוצם של ילדים משירותי הרווחה, כלומר תינוקות וילדים שאינם מסוגלים לגדול עם הוריהם המולידים בגלל תפקוד הורי לקוי, התעללות ו/או הזנחה. שירותים אלו כוללים ליווי פרטני של ההורים המועמדים לאימוץ; מתן מידע על היבטים שונים באימוץ, כמו למשל עלויות האימוץ, מידע על

אודות הילד המאומץ, הכולל מידע רפואי; מידע על הרקע של הילד, על הוריו המולידים ונסיבות מסירתו לאימוץ; ועידוד המשפחות המאמצות להשתמש בשירותים שונים.

שירותים תומכי אימוץ שניתנים לאחר המסירה לאימוץ נועדו לליווי ולתמיכה מתמשכת במאמצים בכל הגילאים, בבני המשפחה המאמצת ולעתים גם בבני המשפחה המולידה. שירותים אלה כוללים מידע על שירותים שניתן להסתייע בהם; תמיכה חומרית, תמיכה נפשית, קבוצתית ופרטנית והכשרת אנשי מקצוע לעבודה עם המשפחות המאמצות. שירותים תומכי אימוץ יכולים לכלול שירותים ייחודיים למשפחות המאמצות, וכן תמיכה במשפחות המאמצות בצריכת שירותים שניתנים לכלל האוכלוסייה, כגון עזרה לימודית וריפוי בעיסוק.

הרציונל במתן שירותים תומכי אימוץ נובע, בין היתר, מן התמורות מרחיקות הלכת בתחום האימוץ בארץ ובעולם, ובמקביל - לעלייה במספר הילדים משירותי הרווחה המועמדים לאימוץ, שיש להם יותר קשיים במישורי החיים השונים, בהשוואה לילדים שגדלים במשפחות נורמטיביות. תמורות אלו בתחום האימוץ, וכן המעבר שהתרחש בשנים האחרונות מגישה הרואה באימוץ תחליף להורות מלידה, לגישה הרואה באימוץ הורות אחרת/מיוחדת ופיתרון קבע לילדים שאינם מסוגלים לגדול במשפחתם המולידה, הובילו להכרה בצורך בליווי ובתמיכה מתמשכת לאחר האימוץ, בין היתר גם כדי למנוע מקרים של הפסקת האימוץ (disruption).

במדינות שונות בעולם נהוגה מדיניות שונה ביחס לאימוץ ילדים משירותי הרווחה והענקת שירותים תומכי אימוץ. ישנן מדינות, כגון ארצות-הברית ואנגליה, בהן ננקטת מדיניות המעודדת אימוץ בתוך המדינה של ילדים משירותי הרווחה ורואה בכך פתרון מועדף על פני אומנה. ישנן מדינות, כמו, למשל, אוסטרליה וניו זילנד, שאינן מעודדות אימוץ ילדים משירותי הרווחה, ומעדיפות השמה באומנה ובפנימיות במקרים בהם ישנו צורך למצוא לילד תחליף למשפחתו המולידה. במדינות בהן ישנו עידוד לאימוץ ילדים משירותי הרווחה (ארצות-הברית ואנגליה, למשל) ניתנים גם השירותים תומכי האימוץ המפותחים ביותר: מטעם המדינה ניתנים הקצבה כספית ועזרה חומרית, שירותי הערכה ותכנון טיפול, שירותי מידע והסברה וקבוצות תמיכה.

הספקת שירותים תומכי אימוץ בארצות-הברית ובאנגליה נעשית באמצעות מודלים שונים. המודלים להספקת שירותים תומכי אימוץ בארצות-הברית הם:

- 1) באמצעות העובד הסוציאלי בסוכנות הציבורית לרווחת הילד
- 2) באמצעות יחידה נפרדת בשירותי הרווחה לשירותים תומכי אימוץ
- 3) באמצעות חוזים של שירותי הרווחה עם גופים פרטיים חיצוניים
- 4) באמצעות מרכזים מיוחדים שמתמחים במתן שירותים תומכי אימוץ

לכל מודל ישנם יתרונות וחסרונות: היתרון של המודל הראשון הוא בהיכרות של עובד האימוץ עם המשפחה המאמצת והאמון שנבנה ביניהם. בשני המודלים הראשונים ישנו יתרון בזכות הסמיכות של עובדי היחידה לעובד האימוץ. החסרונות בשני המודלים הראשונים נעוצים בעובדה שהספקתם ניתנת במחלקת הרווחה, וחלק מההורים עלולים לחשוש לצורך אותם בגלל הסטיגמה של שירותי הרווחה. משום כך, היתרונות של שני המודלים האחרים הוא בהיותם נפרדים ממערכת הרווחה. אולם, הם מחייבים מנגנון פיקוח יעיל. חסרונם של המודל האחרון הוא בעלותו הכלכלית הגבוהה בהשוואה למודלים האחרים.

מאפיינים של צריכת שירותים תומכי אימוץ

בעשור האחרון בוצעו מספר מחקרי הערכה בנוגע למאפיינים של צריכת שירותים תומכי אימוץ בארצות-הברית ובאנגליה. להלן ממצאים ותובנות עיקריות:

♦ מאפייני המשפחות שנוטות לצרוך יותר שירותים תומכי אימוץ:

- משפחות שאימצו ילדים מעל גיל 3 משירותי הרווחה
- משפחות צעירות ללא ניסיון בהורות או באומנה

- משפחות שאימצו תינוקות "מכורים" לסמים או לאלכוהול
- משפחות לבנות שאימצו ילדי מיעוטים ומשפחות שאימצו מחו"ל.
- ◆ **מאפייני הילדים המאומצים שנוטים לצרוך יותר שירותים תומכי אימוץ:**

- ילדים עם קשיי התנהגות
- ילדים עם קשיים רגשיים אשר חווים צער, פרידה ואובדן
- ילדים שסובלים מבעיות לימודיות ומקשיים חברתיים
- ילדים שעברו בין השמות רבות
- מאומצים בוגרים אשר הגיעו לגיל 18 ומחפשים מידע על אודות הוריהם המולידים.

◆ **העיתוי בצריכת שירותים תומכי אימוץ:** הורים מאמצים וילדים מאומצים נוטים לצרוך בפועל שירותים תומכי אימוץ בכמה "צמתים" חשובים: מיד לאחר האימוץ, לקראת מעבר הילדים לבית-ספר, כשהילדים מגיעים לגיל ההתבגרות, אחרי אירוע טראומטי או משבר שעברו הילדים או המשפחה המאמצת, ובהגיעם של המאומצים לגיל 18 כאשר הם רשאים לפתוח את תיק האימוץ שלהם.

משך הזמן שבו ניתנים שירותים תומכי אימוץ: ממצאי מחקרים שונים שבוצעו בארצות-הברית ובאנגליה מצביעים על הצורך במתן שירותים תומכי אימוץ לאורך זמן ממושך.

תרומתם של שירותים תומכי אימוץ בעיני ההורים המאמצים: ממחקרים שונים שנערכו בארצות-הברית ובאנגליה עולה כי רוב המשפחות שקיבלו שירותים תומכי אימוץ היו שבעות רצון מהיבטים שונים בהספקת השירותים, וכי היבטים אלה תרמו לשביעות הרצון של ההורים המאמצים מההורות שלהם ולאיכות הקשר עם הילד, לשיפור היחסים בתוך המשפחה, ולשיפור הזוגיות.

נקודות תורפה במתן שירותים תומכי אימוץ בארצות-הברית ובאנגליה

- ◆ היעדר מידע מספיק על קיומם של שירותים תומכי אימוץ משפיע על אי-צריכת שירותים.
- ◆ שירותים תומכי אימוץ מעטים ניתנים על-פי-רוב מיד לאחר האימוץ ולא בהתאם לצרכים המשתנים שעולים במהלך שנות האימוץ.
- ◆ לעתים מתוכננים שירותים תומכי אימוץ שאינם עונים על מכלול הצרכים השונים והמגוונים של המשפחות.
- ◆ ישנן משפחות מאמצות שמעדיפות שלא לצרוך שירותים תומכי אימוץ מכיוון שאינן מעוניינות בעזרה ובהתמודדות עם זהותו המאומצת של ילדם, או מכיוון שהן חוששות מגישה ביקורתית מצד הגורמים המקצועיים.
- ◆ שירותים תומכי אימוץ עוסקים בטיפול בקשיים במקום למנוע אותן.

שירותים תומכי אימוץ בישראל

המדיניות בישראל ביחס לאימוצם של ילדים שאינם יכולים לגדול במשפחתם הינה מעורבת ומושם דגש הן על זכויותיהם של ההורים המולידים, והן על זכויותיהם של הילדים. הדגש על זכויותיהם של ההורים המולידים מתבטא בכך שרוב הילדים שאינם יכולים לגדול במשפחותיהם המולידות אינם נמסרים לאימוץ אלא מופנים לאומנה ולפנימיית. ההכרה בזכות הילד למשפחה קבועה מתבטאת בכך שבמקרים מסוימים ניתן למסור ילדים לאימוץ, גם ללא הסכמת הוריהם המולידים. בחמש-עשרה השנים האחרונות גוברת ההכרה בשירות למען הילד בישראל

בצורך במתן שירותים תומכי אימוץ. המדיניות בכל הנוגע למתן שירותים תומכי אימוץ הינה בהתהוות לקראת חקיקת חוק.

בעשור האחרון ישנה תנופה בעשייה בתחום מתן שירותים תומכי אימוץ. מנתונים של השירות למען הילד עולה כי בשנת 2007 השירות הרווח ביותר שניתן למשפחות המאמצות היה סדנאות בתנאי נופש. שירות רווח נוסף היה האימוץ המסובסד. שירותים רווחים פחות שניתנו למשפחות המאמצות היו סבסוד של טיפול פסיכולוגי וטיפול קבוצתי.

כיווני פעולה

1. רבים מהילדים המאומצים הם ילדים גדולים שאומצו משירותי הרווחה. לילדים אלו לרוב ישנם יותר קשיים בתחומים הרגשי, ההתנהגותי, ההתפתחותי, הבריאותי והלימודי לאורך זמן. לכן, ישנו צורך בהכנה טובה של המשפחות המאמצות לקראת האימוץ; ובתמיכה שוטפת, העונה על צורכיהם הרבים של הילדים והמשפחות, גם לאחר האימוץ. שירותים תומכי אימוץ נועדו להכנה לקראת האימוץ וכן לליווי ולתמיכה מתמשכת במאומצים קטינים ובוגרים, בבני המשפחה המאמצת ולעתים גם בבני המשפחה המולידה.

2. מתוך הספרות עולה כי הספקת שירותים תומכי אימוץ למשפחות המאמצות עשויה:

- ◆ להביא לכך שהורים נוספים יבחרו לאמץ ילדים גדולים מעל גיל שנתיים שנמצאים באחריות שירותי הרווחה.
- ◆ לתרום להתאמת ציפיותיהם של ההורים המאמצים מהילד ליכולותיו האמיתיות.
- ◆ לתרום לתחושתם של ההורים המאמצים ששירותי הרווחה שותפים לעול, ולהפחתת הבדידות של המשפחות המאמצות.
- ◆ להפחית את הקשיים של ההורים המאמצים כדי למנוע בעתיד מצב בו יחליטו על הפסקת האימוץ (Disruption).

3. בתהליך תכנון של שירותים תומכי אימוץ מן הראוי לדאוג:

- ◆ שהשירותים תומכי האימוץ יספקו מענה על מגוון הצרכים השונים של המשפחות המאמצות השונות (למשל, הן של משפחות חשוכות ילדים והן של משפחות עם ילדים משלהן).
- ◆ לפתח מענים מיוחדים באינטנסיביות מוגברת בעבור משפחות וילדים מקבוצות שמזוהות על-ידי הספרות כזקוקות לשירותים רבים במיוחד (כגון משפחות ללא ניסיון בהורות ובאומנה, משפחות שאימצו תינוקות "מכורים", ילדים עם בעיות רגשיות, ילדים שעברו השמות רבות, ועוד).
- ◆ שהספקת שירותים תומכי אימוץ תימשך לטווח ארוך ולא רק סמוך למסירת הילד לאימוץ.
- ◆ לחיזוק המשפחות באמצעות התערבות מניעתית, ולא להסתפק רק במתן עזרה בעת משבר.
- ◆ שהשירותים תומכי האימוץ יספקו באינטנסיביות מוגברת ב"צמתים" בהם נוטים לצרוך אותם (לקראת כניסת הילדים לבית-הספר, כשהילדים מגיעים לגיל ההתבגרות, אחרי אירוע טראומטי או משבר אצל הילדים או המשפחה המאמצת, וכשהמאומצים מתבגרים ומגיעים לגיל 18).

4. בבניית המערך של שירותים תומכי האימוץ צריך להתייחס ליתרונות ולחסרונות של כל מודל להספקת שירותים תומכי אימוץ: מתוך שירותי הרווחה או באמצעות עמותות או גופים פרטיים, כיחידות נפרדות או בשילוב עם שירותים קיימים.

5. ישנו צורך בהפצת מידע על קיומם של השירותים ולהפעילם במיקום נגיש.

העבודה הוצגה בפני אנשי מפתח באשלים ובשירות למען הילד; וכן ביום עיון, בקרב עובדים משירותי הרווחה, העוסקים בהגנת הילד. המידע שימש בסיס לעבודתה של ועדת גרוס, הדנה בהמלצות לשינויים בחוק האימוץ. מסקנות הסקירה תרמו להכרה של משרד הרווחה בצורך בתמיכה ובסיוע כספי למשפחות שאימצו ילדים גדולים משירותי הרווחה, ומסייעות ליצירת שינויים בעבודתו של השירות למען הילד.

הדוח השני של המחקר (שיפורסם בנפרד) יציג ממצאים מתוך חקר מקרים בנוגע לאימוץ פתוח ולאימוץ על-ידי משפחות אומנה.

דברי תודה

ברצוננו להודות לכל אותם אנשים שעזרו לנו בהכנתן של סקירות הספרות.

תודה חמה לחברי ועדת ההיגוי של המחקר המעורבים בהפעלת התכנית "מאימוץ ילדים לקהילת האימוץ", אשר ליוו אותנו במהלך הכנתן של סקירות ספרות אלו. להדסה נאה, מרכזת השירות במחוז ירושלים בשירות למען הילד ויו"ר ועדת ההיגוי של המחקר; לאורנה הירשפלד, מנהלת השירות למען הילד מטעם משרד הרווחה והשירותים החברתיים; לנחמה טל, סגנית מנהלת השירות למען הילד; לרינה קריאף, מנהלת מחוז באר-שבע והדרום, ולמירי בר עובדת סוציאלית לפי חוק האימוץ במחוז ירושלים.

תודה מיוחדת לסימון ספאק ספרן, מנהלת התכנית "מאימוץ ילדים לקהילת האימוץ" מטעם עמותת אשלים, שסייעה לנו באיתור החומרים לסקירות הספרות. תודה גם לשרית ויזל, מנהלת תכניות יחידת ילדים ונוער, עמותת אשלים.

תודה לעובדים במטה משרד הרווחה והשירותים החברתיים על נכונותם להתראיין לצורך החלק הראשון של סקירת הספרות: נחום איצקוביץ', מנכ"ל משרד הרווחה והשירותים החברתיים; חנן פריצקי, מנהל אגף תקצוב וכלכלה; מוטי וינטר, מנהל האגף לשירותים חברתיים; דליה לב-שדה, מנהלת השירות לילד ונוער; ליאורה אברמוביץ', היועצת המשפטית; שלווה ליבוביץ', המפקחת הארצית על שירותי האומנה, שירות ילד ונוער; אורנה הירשפלד, מנהלת השירות למען הילד; אביגיל סגל, מפקחת ארצית בשירות למען הילד; חנה בן-ארי, רכזת השירות למען הילד בתל-אביב; ורד רוטפוגל, מפקחת קהילה ארצית; ופבלו פרמן, פקיד סעד לחוק נוער. תודה למנהלות תחום האומנה בעמותות: נורית גרינוולד בעמותת מט"ב ואורית עמיאל במכון סאמט. תודה לשופטים בבית המשפט לענייני משפחה: שלמה אלבז בירושלים ופנחס אסולין בבאר-שבע.

תודה לעמיתינו במאייירס-ג'וינט-מכון ברוקדייל - למרים כהן-נבות, מנהלת מרכז אנגלברג לילדים ונוער; לדורי ריבקין, חוקרת בכירה, שהנחתה אותנו בתהליך הכנתן של סקירות הספרות; לאפרת בן, שסייעה באיתור חומרים לסקירת הספרות בנוגע לאפשרויות להרחבת האימוץ ולגיבוש המידע; ולרויטל אביב מתוק. תודה לבלהה אלון על עריכת הדוח, וכן ללסלי קליינמן על ההפקה וההבאה לדפוס.

תוכן עניינים

1.....הקדמה

3.....מדיניות האימוץ במדינות שונות בעולם ובישראל

חלק א: אפשרויות להרחבת האימוץ

9.....ולשיפור

11.....1. מבוא

12.....2. סוגיות ביחס לאימוץ ילדים בסיכון, שהוריהם אינם מסוגלים לגדלם

12.....2.1 השפעת התהליך הממושך עד להכרזת הילד "בר-אימוץ" על השמה בבית קבוע

14.....2.2 גיל הילד

14.....3. האפשרויות להרחבת מענה האימוץ ולשיפור

15.....3.1 אימוץ פתוח

20.....3.2 אימוץ על-ידי הורים אומנים

24.....3.3 תכנון במקביל (Concurrent Planning)

28.....4. כיווני פעולה

חלק ב: שירותים תומכי

29.....אימוץ

31.....1. מבוא

31.....1.1 שירותים תומכי אימוץ

32.....1.2 הרציונל במתן שירותים תומכי אימוץ

33.....1.3 היעדים במתן שירותים תומכי אימוץ בהתאם לקהלי היעד השונים

34.....1.4 ההיסטוריה של מתן שירותים תומכי אימוץ

34.....2. שירותים תומכי אימוץ הניתנים בארצות-הברית ובאנגליה

38.....3. מודלים להיערכות שירותי הרווחה במתן שירותים תומכי אימוץ בארצות-הברית ובאנגליה

38.....3.1 מודלים למתן שירותים תומכי אימוץ בארצות-הברית

40.....3.2 מודלים למתן שירותים תומכי אימוץ באנגליה

40.....4. צריכת שירותים תומכי אימוץ: ממצאים ממחקרי הערכה

40.....4.1 הסיבות לצריכת שירותים תומכי אימוץ

41.....4.2 מאפייני המשפחות והילדים שצורכים שירותים תומכי אימוץ

42.....4.3 העיתוי בצריכת שירותים תומכי אימוץ

42.....4.4 משך הזמן שבו ניתנים שירותים תומכי אימוץ

43.....4.5 תרומתם של שירותים תומכי אימוץ בעיני ההורים המאמצים

44.....4.6 התמודדות עם נקודות תורפה במתן שירותים תומכי אימוץ בארצות-הברית ובאנגליה

5. שירותים תומכי אימוץ

45 ..... בישראל

47..... כיווני פעולה.

49..... פירוט אנשי המפתח שרואיינו בחלק א' של סקירת הספרות.

50..... ביבליוגרפיה.

43..... לוח 1 : השירותים שקיבלו המשפחות והאם שירותים אלו עזרו להם.